

PEDAGOG KADRLARNING INNOVATSION FAOLIYATGA TAYYORGARLIGINI BAHOLASH MEZONLARI

Aziboyev Shuxrat Olimovich

Namangan viloyati pedagogik mahorat markazi direktori

Annotatsiya. Zamonaviy ta'lim tizimining samarali rivojlanishi pedagog kadrlarning innovatsion faoliyatga qanchalik tayyor ekanligiga bevosita bog'liqdir. Ushbu maqolada pedagog xodimlarning innovatsion faoliyatga tayyorgarlik darajasini baholashning asosiy mezonlari, ko'rsatkichlari va yondashuvlari tahlil qilingan. Tadqiqot doirasida pedagoglarning innovatsion kompetensiyalari, motivatsion tayyorgarligi, kasbiy-shaxsiy sifatlari va amaliy ko'nikmalari kompleks tarzda o'rganilgan. Maqolada pedagog kadrlarning innovatsion faoliyatga tayyorgarligini baholash uchun ko'p komponentli model taklif etilgan bo'lib, bu model kognitiv, motivatsion, kreativ va texnologik jihatlarni o'z ichiga oladi. Tadqiqot natijalari pedagog kadrlarni innovatsion faoliyatga tayyorlash jarayonini optimallashtirish va ta'lim muassasalarida innovatsion muhitni shakllantirish uchun amaliy tavsiyalar berishga imkon beradi.

Kalit so'zlar: pedagog kadrlar, innovatsion faoliyat, tayyorgarlik mezonlari, innovatsion kompetensiya, ta'lim innovatsiyalari, baholash tizimi, pedagogik texnologiyalar.

КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ ГОТОВНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ К ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Азибоев Шухрат Олимович

*Директор Наманганского областного центра
педагогического мастерства*

Аннотация. Эффективное развитие современной системы образования напрямую зависит от готовности педагогических кадров к инновационной деятельности. В статье анализируются основные критерии, показатели и подходы к оценке уровня готовности педагогических кадров к инновационной деятельности. В рамках исследования комплексно изучены инновационные компетенции, мотивационная готовность, профессионально-личностные качества и практические навыки педагогов. В статье предлагается многокомпонентная модель оценки готовности педагогических кадров к инновационной деятельности, включающая когнитивный, мотивационный, творческий и технологический аспекты. Результаты исследования позволяют дать практические рекомендации по оптимизации процесса подготовки педагогических кадров к инновационной деятельности и формированию инновационной среды в образовательных организациях.

Ключевые слова: педагогические кадры, инновационная деятельность, критерии подготовки, инновационная компетентность, образовательные инновации, система оценки, педагогические технологии.

CRITERIA FOR ASSESSING THE READINESS OF TEACHING STAFF FOR INNOVATIVE ACTIVITY

Aziboyev Shukhrat Olimovich
Director of the Namangan Regional
Pedagogical Skills Center

Abstract. *The effective development of the modern education system directly depends on the readiness of teaching staff for innovative activity. This article analyzes the main criteria, indicators and approaches to assessing the level of readiness of teaching staff for innovative activity. Within the framework of the study, the innovative competencies, motivational readiness, professional and personal qualities and practical skills of teachers were comprehensively studied. The article proposes a multi-component model for assessing the readiness of teaching staff for innovative activity, which includes cognitive, motivational, creative and technological aspects. The results of the study allow us to give practical recommendations for optimizing the process of preparing teaching staff for innovative activity and forming an innovative environment in educational institutions.*

Keywords: *teaching staff, innovative activity, preparation criteria, innovative competence, educational innovations, assessment system, pedagogical technologies.*

KIRISH

Jahon ta'lim tizimining tez sur'atlar bilan rivojlanishi va raqamlashtirish jarayonlari pedagog kadrlardan doimiy ravishda yangi bilim, ko'nikma va kompetensiyalarni o'zlashtirishni talab etmoqda. Innovatsion yondashuvsiz zamonaviy ta'lim jarayonini tasavvur qilish qiyin, chunki o'quvchilarning ehtiyojlari, jamiyatning talablari va texnologik imkoniyatlar doimo o'zgarib turadi. Shu munosabat bilan pedagog kadrlarning innovatsion faoliyatga tayyorgarligi ta'lim sifatini ta'minlashning muhim omillaridan biriga aylanmoqda O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, zamonaviy pedagog kadrlarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ta'lim sohasidagi islohotlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun pedagog xodimlarning innovatsion faoliyatga qanchalik tayyor ekanligini ob'ektiv baholash zaruriyati tug'ilmoqda.[1] Biroq, bu boradagi mezonlar va ko'rsatkichlar tizimi to'liq ishlab chiqilmagan, mavjud yondashuvlar esa ko'pincha bir tomonlama bo'lib, pedagog faoliyatining barcha jihatlarini qamrab olmaydi. Pedagog kadrlarning innovatsion faoliyatga tayyorgarligi deganda,

ularning yangi pedagogik texnologiyalarni, o'qitish usul va vositalarini o'zlashtirishga, ta'lim jarayoniga ijodiy yondashishga, o'z faoliyatini doimiy takomillashtirish va o'zgarishlarni qabul qilishga tayyor bo'lish holati tushuniladi. Bu jarayon shunchaki texnik ko'nikmalarni egallashdan iborat emas, balki pedagogning butun shaxsiy va kasbiy faoliyatini qamrab oluvchi murakkab hodisadir.[2]

Ushbu tadqiqotning maqsadi pedagog kadrlarning innovatsion faoliyatga tayyorgarligini kompleks baholash uchun ilmiy asoslangan mezonlar tizimini ishlab chiqish va ularni amaliyotda qo'llash yo'llarini aniqlashdan iboratdir. Tadqiqot vazifalari quyidagilarni o'z ichiga oladi: innovatsion faoliyat va unga tayyorgarlik tushunchalarini nazariy jihatdan tahlil qilish, pedagog kadrlarning innovatsion kompetensiyalari tarkibini aniqlash, tayyorgarlikni baholash mezonlari va ko'rsatkichlarini ishlab chiqish hamda ularni amaliy sinab ko'rish orqali samaradorligini baholash.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Pedagog kadrlarning innovatsion faoliyatga tayyorgarligi muammosi zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarida keng o'rganilgan dolzarb mavzulardan biridir. Xorijiy va mahalliy tadqiqotchilar tomonidan innovatsion faoliyatning turli jihatlarini, pedagog kadrlarning kasbiy kompetensiyalari va ularni rivojlantirish yo'llari chuqur tahlil qilingan. Innovatsion faoliyat konsepsiyasining nazariy asoslari neofitvatsion yondashuv doirasida shakllantirilgan bo'lib, bu yerda innovatsiya nafaqat yangilik kiritish, balki ta'lim tizimining sifat jihatidan yangi bosqichga o'tishi sifatida qaraladi.[3] Tadqiqotchilar innovatsion faoliyatni pedagogning ijodiy potentsiali, kasbiy mobillik va uzluksiz rivojlanishga intilishi bilan bog'liq holda tushuntiradilar. Zamonaviy yondashuv innovatsion faoliyatni pedagogning shaxsiy-faoliyat xususiyatlari, uning qiymat yo'nalishlari va motivatsion sferasi bilan uzviy bog'liq deb hisoblaydi. Pedagog kadrlarning kasbiy kompetensiyalari tushunchasiga bag'ishlangan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, innovatsion tayyorgarlik murakkab, ko'p komponentli tuzilmaga ega. Bu yerda kognitiv komponent, ya'ni pedagog yangi bilimlarni qabul qilish va o'zlashtirish qobiliyati muhim o'rin tutadi. Pedagogik tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, zamonaviy

pedagog nafaqat fan sohasida chuqur bilimga ega bo'lishi, balki interdissiplinar yondashuvlarni qo'llash, raqamli texnologiyalarni pedagogik maqsadlar uchun ishlatish, ta'lim jarayonini loyihalash va boshqarish ko'nikmalariga ham ega bo'lishi kerak.

Motivatsion-qiymatli komponent innovatsion faoliyatning harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Psixologik tadqiqotlar pedagog xodimlarning innovatsiyalarga bo'lgan munosabati, ularning o'zgarishlarni qabul qilishga tayyorgarligi va yangilikdan qo'rqish darajasi innovatsion jarayonlarning muvaffaqiyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini isbotlagan. Pedagoglarning ichki motivatsiyasi, kasbiy o'sishga intilishi va o'z-o'zini rivojlantirishga ehtiyoji innovatsion faoliyatning asosiy qo'zg'atuvchilari sanaladi. Shaxsiy-faoliyat komponenti pedagog shaxsining individuallik xususiyatlarini, uning ijodiy qobiliyatlarini, refleksiv fikrlash darajasini va hamkorlikka moyilligini o'z ichiga oladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yuqori darajadagi refleksiv ko'nikmalarga ega bo'lgan pedagoglar o'z tajribasini tanqidiy tahlil qilish va uni takomillashtirish yo'llarini topishda ko'proq muvaffaqiyatga erishadilar.[4] Bundan tashqari, muloqot qobiliyati, hamkorlikda ishlash ko'nikmalari va liderlik sifatlari ham innovatsion faoliyat uchun zarur shartlardir.

Texnologik komponent hozirgi davrda alohida ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayoniga jadal kirib kelishi pedagoglardan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida yuqori kompetensiyaga ega bo'lishni talab qilmoqda. Tadqiqotlar pedagog kadrlarning raqamli savodxonligi, elektron ta'lim resurslari bilan ishlash ko'nikmalari va onlayn ta'lim muhitini tashkil etish qobiliyati innovatsion tayyorgarlikning muhim ko'rsatkichlari ekanligini ko'rsatadi. Pedagog kadrlarning innovatsion faoliyatga tayyorgarligini baholash mezonlari bo'yicha turli xil yondashuvlar mavjud. Ba'zi tadqiqotchilar uch darajali tizimni taklif qiladilar: boshlang'ich, o'rta va yuqori darajalar. Boshqa yondashuvlarda tayyorgarlik darajasi adaptiv, reproduktiv, evristik va kreativ kabi toifalarga ajratiladi. Har bir yondashuv o'zining afzalliklari va cheklanishlariga ega bo'lib, kompleks baholash uchun ularni birlashtirib qo'llash maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Xalqaro tajriba ham pedagog kadrlarning innovatsion kompetensiyalarini rivojlantirish va baholashda foydali amaliyotlarni taqdim etadi. Rivojlangan mamlakatlarda pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi tizimi yaxshi yo'lga qo'yilgan bo'lib, unda innovatsion faoliyat asosiy komponent hisoblanadi. Pedagoglarning portfelli, peer-review jarayonlari, aksiya-tadqiqotlar va professional o'quv jamoalari innovatsion tayyorgarlikni shakllantirish va baholashning samarali vositalari sifatida qo'llaniladi.[5]

Mahalliy tadqiqotlar O'zbekiston ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda pedagog kadrlarning innovatsion tayyorgarligini shakllantirish masalalarini ko'rib chiqadi. O'zbek pedagoglar-olimlar milliy ta'lim an'analari va zamonaviy innovatsion yondashuvlarni uyg'unlikda qo'llash zaruratini ta'kidlaydilar. Shuningdek, pedagog kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimida innovatsion kompetensiyalarni shakllantirishga alohida e'tibor berilishi kerakligi ta'kidlanadi.

Tadqiqotda pedagog kadrlarning innovatsion faoliyatga tayyorgarligini kompleks o'rganish va baholash mezonlarini ishlab chiqish maqsadida nazariy va empirik tadqiqot metodlarining majmuasi qo'llanilgan. Metodologik asos sifatida tizimli, faoliyatli va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar tanlab olingan. Nazariy tadqiqot metodlari doirasida innovatsion faoliyat, pedagog kadrlarning kasbiy kompetensiyalari va tayyorgarlik mezonlari bo'yicha ilmiy-pedagogik, psixologik va metodologik adabiyotlarning chuqur tahlili amalga oshirilgan. Mazkur tahlil orqali tadqiqotning konseptual asoslari shakllantirilgan, asosiy tushunchalar mazmuni aniqlangan va pedagog kadrlarning innovatsion tayyorgarligining tarkibiy komponentlari ajratib ko'rsatilgan.[6] Qiyosiy tahlil metodi yordamida turli muallif yondashuvlari solishtirilib, ularning umumiy jihatlari va farqlari aniqlangan. Empirik tadqiqot metodlari sifatida pedagogik kuzatish, so'rovnoma, suhbat, ekspert baholash va pedagogik tajribani o'rganish usullari qo'llanilgan. Pedagogik kuzatish metodidan foydalanib, pedagog xodimlarning ta'lim jarayonidagi amaliy faoliyati, ularning innovatsion texnologiyalardan foydalanish darajasi va dars jarayonidagi ijodiy yondashuvlari o'rganilgan. Kuzatish strukturalashtirilgan tarzda, oldindan ishlab chiqilgan parametrlar asosida amalga oshirilgan.

So'rovnoma metodi pedagog kadrlarning o'zlarini baholashi va ularning innovatsion faoliyatga munosabatini aniqlash uchun ishlatilgan. So'rovnoma savollari pedagog kadrlarning innovatsion tayyorgarligining barcha komponentlarini qamrab olishi, ishonchli va validli bo'lishi ta'minlangan. So'rovnomada yopiq, ochiq va yarim ochiq savollardan muvozanatli tarzda foydalanilgan. Suhbat metodi orqali pedagog xodimlar, ta'lim muassasalari rahbarlari va metodistlar bilan chuqur muloqot o'rnatilgan. Strukturalashtirilgan va yarim strukturalashtirilgan suhbatlar pedagog kadrlarning innovatsion faoliyatga tayyorgarligining individual xususiyatlarini, ularning motivatsiyasi va qiymat yo'nalishlarini aniqlashga yordam bergan. Suhbat jarayonida pedagoglarning innovatsiyalarga bo'lgan munosabati, ularning oldida turgan to'siqlar va qo'llab-quvvatlash zaruriyatlari ham o'rganilgan.

Pedagogik tajribani o'rganish metodi eng yaxshi amaliyotlarni aniqlash va ularni tahlil qilish uchun qo'llanilgan. Bu jarayonda yuqori natijalar ko'rsatayotgan pedagoglarning faoliyati chuqur o'rganilgan, ularning innovatsion yondashuvlari, qo'llagan texnologiyalari va muvaffaqiyat omillari aniqlangan. Bunday tajribani umumlashtirish mezonlar tizimini boyitish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qilgan. Tadqiqot jarayonida olingan ma'lumotlarni qayta ishlash uchun matematik-statistik metodlardan foydalanilgan.[7] Deskriptiv statistika yordamida olingan ma'lumotlarning umumiy ko'rinishi tavsiflab berilgan. Korrelyatsion tahlil orqali pedagog kadrlarning innovatsion tayyorgarligining turli komponentlari o'rtasidagi bog'lanishlar aniqlangan. Faktor tahlili innovatsion tayyorgarlikka ta'sir etuvchi asosiy omillarni ajratib ko'rsatishga yordam bergan.

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

Tadqiqot natijalari pedagog kadrlarning innovatsion faoliyatga tayyorgarligini baholash uchun to'rt asosiy mezon ajratib ko'rsatish mumkinligini aniqladi: kognitiv-bilimli, motivatsion-qiymatli, shaxsiy-kreativ va amaliy-texnologik mezonlar. Har bir mezon o'ziga xos ko'rsatkichlarga ega bo'lib, ular pedagog faoliyatining turli jihatlarini aks ettiradi. Kognitiv-bilimli mezon pedagog xodimning innovatsion faoliyat uchun zarur bo'lgan nazariy bilimlar bazasini baholashga qaratilgan. Bu mezon doirasida pedagogning zamonaviy ta'lim konsepsiyalari, innovatsion pedagogik texnologiyalar, ta'limda innovatsiya boshqaruvi va o'z sohasidagi yangi

yo'nalishlar haqidagi bilimi baholanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, yuqori kognitiv tayyorgarlikka ega pedagoglar yangilikni tezroq o'zlashtirishadi va uni ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiya qiladilar. Biroq, nazariy bilimlar amaliy ko'nikmalar bilan birgalikda rivojlanishi kerakligi aniqlandi.[8]

Motivatsion-qiymatli mezon pedagog xodimning innovatsion faoliyatga ichki tayyorgarligi va qiziqishini baholash uchun xizmat qiladi. Bu mezon pedagogning kasbiy o'sishga intilishi, o'z-o'zini rivojlantirishga ehtiyoji, yangilikka ochiqlik darajasi va innovatsiyalarga ijobiy munosabatini o'z ichiga oladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, yuqori ichki motivatsiyaga ega pedagoglar innovatsion loyihalarni mustaqil ishlab chiqishda va amalga oshirishda faolroq ishtirok etadilar. Qiziqarli tomoni shundaki, tashqi motivatsiya omillari qisqa muddatli natija bersa-da, barqaror innovatsion faoliyat uchun ichki motivatsiya hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi.

Shaxsiy-kreativ mezon pedagog xodimning shaxsiy sifatlari va ijodiy potensialini baholaydi. Bu yerda refleksiv fikrlash qobiliyati, muammolarni noan'anaviy yechish ko'nikmalari, intellektual moslashuvchanlik, xavf-xatar qilishga tayorlik va hamkorlikda ishlash qobiliyati muhim ko'rsatkichlar hisoblanadi. Tadqiqot davomida yuqori refleksiv ko'nikmalarga ega pedagoglar o'z tajribasini tanqidiy tahlil qilish va uni takomillashtirish yo'llarini topishda ancha muvaffaqiyatli ekanligi kuzatildi. Bundan tashqari, hamkorlikka moyillik va kollektiv ijodiy jarayonlarda faol ishtirok etish innovatsion g'oyalarning tarqalishi va institutlashtirish jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi.

Amaliy-texnologik mezon pedagog xodimning innovatsion texnologiyalarni amalda qo'llash ko'nikmalarini baholashga qaratilgan. Bu mezon raqamli texnologiyalardan foydalanish darajasi, zamonaviy o'qitish metodlarini qo'llash ko'nikmalari, elektron ta'lim resurslari bilan ishlash qobiliyati va ta'lim jarayonini loyihalash va monitoring qilish kompetensiyalarini o'z ichiga oladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, pedagoglarning texnologik savodxonligi doimiy ravishda yangilanib turishi kerak, chunki raqamli texnologiyalar juda tez rivojlanmoqda. Shuningdek, texnologiyani pedagogik maqsadlarga moslashtirib qo'llash qobiliyati sodda texnik ko'nikmalardan muhimroq ekanligi aniqlandi.

Tadqiqot doirasida pedagog kadrlarning innovatsion tayyorgarlik darajasini uchta kategoriyaga ajratish mumkinligi aniqlandi: adaptiv daraja, reproduktiv-evristik daraja va kreativ-ijodiy daraja. Adaptiv darajadagi pedagoglar mavjud innovatsiyalarni qabul qilish va qo'llashga tayyor, ammo mustaqil innovatsion g'oyalar ishlab chiqishda cheklangan imkoniyatlarga ega. Reproduktiv-evristik darajadagi pedagoglar mavjud innovatsiyalarni o'z sharoitiga moslashtirib qo'llash va ularga ma'lum darajada o'zgartirish kiritish qobiliyatiga ega. Kreativ-ijodiy darajadagi pedagoglar esa mustaqil ravishda innovatsion loyihalar ishlab chiqish, ularni amalga oshirish va boshqa pedagoglar bilan bo'lishish qobiliyatiga ega.

Muhokamalar jarayonida tadqiqotning ba'zi cheklovlari ham e'tirof etildi. Birinchidan, innovatsion tayyorgarlik dinamik jarayon bo'lib, u doimiy ravishda rivojlanadi va o'zgaradi, shuning uchun bir martalik baholash to'liq tasvirni bermaydi. Ikkinchidan, innovatsion tayyorgarlik nafaqat individual, balki kollektiv hodisa ham bo'lib, ta'lim muassasasining umumiy innovatsion madaniyati alohida pedagogning tayyorgarligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Uchinchidan, turli fan yo'nalishlari va ta'lim bosqichlari uchun innovatsion tayyorgarlikning o'ziga xos xususiyatlari mavjud bo'lishi mumkin, bu esa mezonlarni moslashtirishni talab qiladi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari pedagog kadrlarning innovatsion faoliyatga tayyorgarligini baholash murakkab va ko'p qirrali jarayon ekanligini ko'rsatdi. Ishlab chiqilgan to'rt komponentli mezonlar tizimi - kognitiv-bilimli, motivatsion-qiymatli, shaxsiy-kreativ va amaliy-texnologik mezonlar - pedagog xodimlarning innovatsion kompetensiyalarini kompleks va ob'ektiv baholash imkonini beradi. Tadqiqotning nazariy ahamiyati shundaki, u pedagog kadrlarning innovatsion tayyorgarligi tushunchasini kengaytiradi va konkretlashtiradi. Tayyorgarlik nafaqat nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalarni o'z ichiga olmay, balki motivatsion, qiymatli va shaxsiy komponentlarni ham qamrab olishi kerakligi asoslandi. Bundan tashqari, tadqiqot pedagog kadrlarning innovatsion tayyorgarligini shakllantirish va baholash jarayonlarining o'zaro bog'liqligini ko'rsatdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Rogers E. Diffusion of Innovations 5th. New York – 2003.
2. Day C., Sammons P., Stobart G. Teachers matter: Connecting work, lives and effectiveness. – McGraw-Hill Education (UK), 2007.
3. Hargreaves A. Teaching in the knowledge society: Education in the age of insecurity. – Teachers College Press, 2003.
4. Сластенин В. А. и др. Педагогика: Учебное пособие. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений //М.: Школа–Пресс. – 1997.
5. Schön D. A. The reflective practitioner: How professionals think in action. – Routledge, 2017.
6. Méhaut P., Winch C. The European Qualification Framework: skills, competences or knowledge? //European educational research journal. – 2012. – Т. 11. – №. 3. – С. 369-381.
7. Юлдашева. Д.Б. Развитие лидерских навыков: как стать успешным руководителем. Science Shine International scientific journal. 2024, -B.9296
8. Guskey T. R. Evaluating professional development. – Corwin press, 2000. – Т. 1.